

akkor letárgyaltuk, és miután elégtételt kaptam, az ügyet lezártam tekintem.

5. A történelmi materializmus tárgyköre, helye a marxizmus egészében, a filozófia és a társadalomtudomány viszonya, a marxista szociológia problémája jelenleg mind a Szovjetunió ban, mind több baráti országban rendkívül vitatott kérdés. Szükség van nálunk is e kérdések alapos, dogmatizmustól és skolasztikától mentes, kimerítő megvitatására.

Amit megengedhetetlennek tartok, az, hogy egy marxista szerző vagy előadó álláspontját összefüggéseiből kiragadva, eltorzítva és meghamisítva ismertetik, és ezen az alapon pártszerűtlennek vagy éppen pártellenesnek minősítik.

Ez történt Balogh Elemér elvtárs és mások részéről – mint annyi más esetben – a szóbanforgó előadás esetében is. Ez az, amit nem lehet védeni, és aminek a jövőben nem szabad előfordulnia.

Fogarasi Béla sk.

(*Filozófiai Értesítő*, 4.sz. 1956. szeptember. 162-163.old.)

Földes Anna:

Elkésett tudósítás egy jelentős vitáról

Gyorsszárnyú Merkur annak idején aligha hetilapnak szállította az olimposzi híreket. Mert a hetilapok – akárhogy igyekeznek Merkur XX. századi utódai – mindenképpen lemaradnak nemcsak az események pergése, de még a mozgékonyabb napilapok mögött is. Jómagam tudósítást szerettem volna írni a Petőfi kör múlt csütörtöki filozófiai vitájáról, ha a napilapok meg nem előznek. De mivel erről már lekéstem, legfeljebb kiegészíthetem a beszámolót azzal, hogy nem arról szólok, ami *elhangzott*, hanem arról, ami *történt*. Mert

több történt ezen az estén, mint amennyit a jegyzőkönyv holt betűi visszaadnak.

Sokszor elmondtuk, s nem is ok nélkül, hogy ifjúságunk érdeklődése leszűkült, hogy az egészségtelen túlzásokba lendülő sportörület elvonja – megfosztja – fiataljaink egy jelentős részét a szellemi élvezetek ezernyi fajtájáról. Legutóbb egyik egyetemi professzorunk mesélte, hogy egy nagyüzem több száz személyt befogadó, modern kultúrtermében másfélutcat ember előtt kellett megtartani könyvnapi előadását, (amely egy-

úttal a könyvnap kerületi megnyitója is volt), s e másféltucat hallgató többsége is az úttörők közül került ki.

A Petőfi-kör filozófiai vitája s az ott egybegyűlt ezer-egynéhány száz hallgató részvétele csattanós felelet lehetett valamennyiünk kishitűségére. (Nyilvánvalóan ez a széleskörű érdeklődés nem annyira a filozófia tudományának szólt – nincs is ennyi filozófus szerte az országban – mint az előadó Lukács Györgynek, témája aktuális, politikai vonatkozásának és a szabad, bátor szellemű Petőfi-köri viták jó hírének. Ez azonban nem csökkenti, sőt megsokszorozza a jelenleg fontosságát: azt mutatja, hogy milyen erő és szenvedély, milyen igazságvágy és lázas társadalmi érdeklődés lappang a mi sokszor joggal szidott fiataljainkban, s hogy elég a szabad, harcos kommunista szellem egyetlen megnyilatkozása, hogy mindez felszínre törjön.) A Petőfi-kör vitája azt mutatta: milyen széles, milyen sokrétű az igaz szóra, szabad, színvonalas kommunista vitára éhes fiatal értelmiségiek tábora.

A Múzeum utcától a Dimitrov térig

Hat órára tűzték ki a vita kezdetét, fél hatkor már a Kossuthklub lépcsőházában sem lehetett elejteni egy gombostűt; ezért döntött úgy a vita rendezőse, hogy a Közgazdasági egyetem legnagyobb előadótermét kéri el a vitára.

De sokszor leírtuk már a „csillogó szemű, lobogó hajú” fiatalok lelkes menetét, de sokszor ünnepeztük már a mesterségesen felcsigázott hangulat szárnyalását! Elkoptattuk azokat a szavakat, hangulat és állapotjelzőket, amelyek a Múzeum utcától, a Calvin téren át, a Dimitrov térre tartó népes menet sétáját megörökíthetnék. Talán csak annyit, hogy a márciusi ifjak emlékét hirdető kert mellől indultunk, s a népfront politika nagy harcosának emlékét hirdető téren fordultunk be a Tőke szerzőjének nevét viselő egyetem kapuján. S néhány perccel hat óra előtt már a Gólyavárnál is nagyobb, remek akusztikájú új előadóteremben sem lehetett helyet kapni ...

A hatórás vitából e rövid tudósítás még ízelítőt is alig adhat. Ehelyett a vita néhány fő kérdését, a mi számunkra leglényesebb elvi tanulságát próbálom összegezni – kizárólag az ott elhangzottak alapján.

Irodalmi vitáink újjáértékelésének kezdete

A XX. kongresszus tanulságainak ismeretében hónapok óta tudjuk, s vitatjuk, hogy az elmúlt esztendőnek nemcsak politikai, de az ezekkel eszmei síkon összefüggő irodalmi perei, vitái is megérették az újjáértékelésre. A Petőfi-köri vita természetesen önmagában nem oldhatta meg ezt a nagy körültekintést, ideológiai munkát

és esztétikai ítélőkészséget követelő munkát, de nagy lépést tett előre, főként a három legjelentősebb irodalmi polémia (a Rudas-Lukács vita, Déry Tibor Feleletének vitája és a decemberi irodalmi párthatározat, illetve az ezt megelőző és követő viták) újraértékelésében. Lukács György Heller Ágnes kandidátus felszólalásához kapcsolódva megállapította, hogy a dogmatizmus káros nivellálási tendenciájából szervesen következett, hogy az utóbbi nyolc esztendő alatt „*a magyar kultúrában úgyszólván kizárólag az élvonalon álló jelenségeket dorongolták le, miközben dédelgették minden területen a legkülönbözőbb formájú tehetségtelenséget*”. S bár a példa Lukács elvtárs fejtegetésében Bartók Béla Csodálatos mandarin-ja volt, a vita egészéből félreérthetetlenül kiderült, hogy ez a tétel az irodalmi viták újraértékelésénél is kézenfekvő. A felszólalók közül Szigeti József kandidátus elemezte legvilágosabban, hogy a Lukács-vita csendes revíziója után megérett a helyzet a hivatalos revideálásra, annál is inkább, mert a kritika ideológiai alapvetését indokló Blum-téziseknek az illetékesek részéről történő rehabilitálása már folyamatban van. A Déry regény körül kialakult vita a XX. kongresszus tanulságainak fényében történő újjáértékelésére Mészáros István kandidátus hívta fel a résztvevők figyelmét. Örvendetes jelenség volt, hogy a legége-

több, legidősebb irodalmi rehabilitációs problémákat a Pártfőiskola filozófiai tanszékének, a vita során sok kérdésben joggal megbírált vezetője. Balogh Elemér vette fel, aki felszólalásában meggyőzően elemezte, hogy az osztályharc éleződésének szükségszerűségéről szóló tanítás megdőltével hogyan évülnek el az arra épült ideológiai konstrukciók is; s érvelése végeztével arra kérte a pártot, a határozat alapját képező tézisek revíziója után vizsgálja felül a decemberi irodalmi párthatározatot is.

Kit igazolt a XX. kongresszus?

Napjaink minden vitájának e visszatérő kérdése ez alkalommal is felvetődött. Balogh Elemér, pártfőiskolai tanár önbírálatában például világosan s tiszteletreméltó őszinteséggel bevallotta, hogy őt nem igazolta a XX. kongresszus. Havas Ernő, a Társadalmi Szemle szerkesztője – aki felszólalását ugyancsak az önvizsgálat és önbírálat jegyében exponálta, lényegében arra a következtetésre jutott, hogy a XX. kongresszus senkit sem igazolt.

Ám, a gyakori köntörfalazó, se hideg, se meleg állásfoglalásokkal ellentétben (amelyek végül is csak arra jók, hogy elhitesseék: a kongresszus váratlan isteni sugallat, amelynek megsejtése is lehetetlen volt földi halandó számára, s amely ennél fogva mindenki szá-

mára merőben meglepetés, s íg-eleve – sőt: egyaránt – nem igazol senkit!) Lukács György a filozófusok egységfrontja előfeltételeinek elemzésében, Fogarasi Logikájának s az ezt ért bírálatnak értékelésében, világosan kimondta, hogy voltak, akik *fővonalában* azon az úton jártak, amely segített előkészíteni a xx. kongresszus ideológiáját, s voltak, akik lényegében, *fővonalában* egy szektariánus, sztalinista vonalat képviseltek. „*Ez az igazság, s az igazság kimondása nélkül elvi egység nem lehetséges.*”

Az elvi egységre épülő egységfront előfeltételei között Lukács György első helyen említette a bátor és következetes önbírálatot. A vita során Balogh Elemér, Havas Ernő, és Kiss Arthur elvtársak elhangozott önbírálatait értékelve Lukács akadémikus megállapította, hogy nem személyi, hanem elvi vonalon kell az önkritika fegyverét élesíteni, s hogy az önkritika nem egyszerű hibabeismerés, nem feltétlenül nyilvános meakulpázás, hanem annak felismerése, hogy a hibák elkövetője hol tért el a marxi-lenini módszertől. Annál is lényegesebb ez a kérdés, mivel a filozófiai egységfront létrejöttének előfeltétele, hogy a tudósok és kutatók a lenini örökséget, vagyis Marx-Engels és Lenin módszereit és kutatási módját tegyék kutatási módszereik központjává.

A társadalmi tudományok előtt álló feladatok

Sok szó esett a vitán a filozófia tudományának és a filozófia oktatásának nehéz helyzetéről, s még több a tennivalókról. A kép, amely filozófiai oktatásunkról kibontakozott, cseppet sem rózsás: egyfelől a Lenin Intézet hallgatóinak nem szakmai tananyaggal való túlterhelése és szakmai téren korántsem kellő színvonalú oktatása, másfelől a bölcsészeti tanszéktől megfosztott bölcsészkar; egyik oldalon Szecsődi László dékáni megbízatása, másik oldalon Lukács György katedrájának megszüntetése. E kiáltó ellentétek és hibák orvoslása – ez a felszólalók közös szándéka és meggyőződése – már nem késhet soká. Ám a szervezeti korrekció önmagában még nem old meg mindent.

Szorosan összefügg az oktató munkával a filozófiai tudományos kutató munka helyzete. Több felszólaló beszélt a Filozófiai Tudományos Kutatóintézet életrehívásának szükségességéről. A tudományág előtt álló feladatok távlatait Lukács György felszólalásában nagy alapossággal elemezte. Beszélt arról, hogy a marxizmus ma nehezebb helyzetben van Magyarországon, mint a Horthy-korszakban, elemezte e jelenség okait, s vázolta a tennivalókat is a marxizmus iránti bizalom visszahódítására, s megállapította, hogy az értelmiség soraiban végzett propa-

gandamunka eredményessége azon áll vagy bukik, vajon meg tudja-e értetni a propagandista az illető értelmiségi szakemberrel, hogy a marxizmus segítségével a saját területének problémáit is jobban fogja megoldani.

Az irodalom szempontjából is jelentős megállapítások hangzottak el a vitán a tudományos kutatás, az agitáció és propaganda viszonyáról – *„Jó kutatás nélkül nincs jó propaganda, és jó propaganda nélkül nincs jó agitáció”* – s a tudományos kutatás feladatairól. A marxista társadalmi tudományok jelenlegi helyzetéről szólva Lukács György megállapította, hogy bár a marxizmus – Engels és Lenin által követelt – valóságos tudományos kiépítésének anyagi előfeltételei a proletariátus hatalomrajutásával megteremtődtek, a feladatot máig sem hajtottuk végre. *„A sztálinizmus óriási történelmi bűne abban áll, hogy ezeket nemcsak nem használta fel, hanem visszafejlesztette, gáncsot vetett azoknak az irányzatoknak, amelyek alkalmasak lettek volna a marxizmus ilyen kiépítésére. Legyünk azzal tisztában, hogy ha végignézzük az összes tudományokat, maradok amellet, ami bennünket közvetlenül érdekel: nincs még marxista logika, nincs még marxista esztétika, nincs még marxista etika, nincs még marxista pedagógia, nincs még marxista pszichológia és így tovább.”* A továbbiakban Lukács megállapította, hogy

a klasszikusok teremtette módszertani alapvetés segítségével a mi korunknak, a ma élő nemzedéknek kell mindezt létrehoznia, s ez a történelem ránk rótt feladat óriási felelősséget ró a ma tudósaira, felelősséget nemcsak a világ proletariátusa, de az emberiség előtt is.

A tudományos munka kibontakozásának s a marxizmus iránti bizalom visszaszerzésének egyaránt fontos feltétele a szabad demokratikus vita. Lukács György felszólalásában kifejtette, hogy míg a XX. kongresszus előtt valójában hiányzott a nemcsak szabad vita megvalósulása, de ténylegesen még a lehetőség is, most *„lépésről lépésre létre kell hozni a konkrét valóságos vitákat a tudomány, a művészet és az irodalom minden területén.”*

A lenini módszerek védelmében

Ha részleteiben idézték is a napilapok, hadd idézzük mégis szó szerint Lukács György első felszólalásának zárógondolatát:

„Végül még egy harmadik kérdésről akarok beszélni, egy veszedelemről, amelynek jeleit én csak itt-ott láttam, de amellyel szemben nem tartom sürgősnek, hogy felhívjam az elvtársak figyelmét. Arról van szó, hogy a XX. kongresszus a sztálinizmus helyébe a lenini módszert tette, de valóban a lenini módszert kell a helyébe tenni, mert már ismert brutalitással elmondom, hogy Leninből éppen olyan citatológiát és dogmatizmust lehet csinálni, mint

Sztálinból. Ha ennek tendenciái nálunk és nemzetközi téren még csak szórványosan jelentkeznek is, meg vagyok róla győződve, hogy vannak olyan erők és tendenciák, amelyek a XX. kongresszust ilyen irányba akarják terelni. Mindnyájunk kommunista kötelessége, a szocialista forradalom iránti kötelesség, a marxizmus iránti tisztelet kötelezi a marxizmusban dolgozó filozófusokat és más értelmiségieket, hogy ez ellen a tendencia ellen mindjárt kezdetben felvegyük a harcot, mert a XX. kongresszus csak akkor fog az általa elérhető igazi nagy eredményekhez vezetni, ha Lenin szellemét, a lenini dialektikát, a lenini módszert újítjuk

meg ... Ha ebben gyengéknek bizonyulunk, ha a másik erő, amely a leninizmusból egy megváltoztatott előjelű sztalinizmust akar csinálni, győz, akkor a XX. kongresszus éppen úgy megfeneklik, mint ahogy a 30-as években a Komintern VII. kongresszusának gyönyörű kezdeményezése nem vezetett a világ munkásmozgalmában azokra az eredményekre, amelyeket joggal elvárt tőle mindenki 1935-ben. Remélem, hogy a XX. kongresszus nem fog ilyen csalódást okozni, hogy most csakugyan a marxizmus, a marxista munkásmozgalom új, nagy virágkorának küszöbére léptünk.”

(Irodalmi Újság, 1956. június 23.)

Balogh Elemér – Heller Ágnes

A filozófiai vita néhány tanulsága

Június 14-én a Petőfi körben vita zajlott le a filozófia kérdéseiről. Nem célunk ezt a vitát ismertetni, hiszen másutt ez már megtörtént. De szeretnénk néhány tanulságot levonni belőle, s ezzel kapcsolatban elmondani, *milyennek látjuk filozófiánk helyzetét s miben látjuk a továbbfejlődés, a kibontakozás útját.*

A vitatkozó felek, tehát mi is, a cikk írói, még sok mindenben nem értünk egyet. De fontosnak tartjuk, hogy összegezzük azokat az elvi szempontokat, amelyekben közös az álláspontunk.

Mindenekelőtt egyetértünk abban, hogy az ideológiai munkát és a tudományos kutató munkát nem lehet elválasztani a politikai és a gazdasági élet feladataitól. *A politikai és a gazdasági élet hibái végső fokon eltorzítják az elméleti munka fő irányát is.*

Az 1949-es esztendőt mind a politikai életben, mind az ideológia területén bizonyos negatív irányba tett fordulat esztendejének tartjuk. Ez időtől kezdve nálunk is egyre általánosabbá vált annak a sztálini stratégiai elvnek az alkalmazása, amely szerint a forrada-